

Socialistická morálka a jaderná válka

Socialistická morálka při zaujímání stanoviska k mravní problematice války musí brát v úvahu nejen sociálně politický charakter války, ale i vědeckotechnický pokrok uplatněný ve vojenství, který se projevuje mj. v kvalitativních změnách materiálně technické základny vojenství, zejména pak v technických prostředcích vedení ozbrojeného zápasu.

Změny, k nimž dnes v materiálně technické základně vojenství — zejména potom v oblasti zbraní a ostatní vojenské techniky — dochází, velmi výrazně ovlivňují způsoby, metody a formy ozbrojeného zápasu.

Za této situace nezbyvá, než aby socialistická mravní teorie reagovala na možné negativní důsledky změn v materiálně technické základně vojenství a ve způsobech, formách vedení soudobých válek a zaujímal k nim odpovídající mravní postoje.

Nahlédneme-li do historie vojenství v posledním století, zjistíme, že pod tlakem veřejného morálního vědomí, odsuzujícího a pranýřujícího barbarské, bestialní způsoby vedení války, byly kodifikovány mj. Řád pozemní války, Řád námořní války, Řád letecké války a konvence o zákazu používání bakteriologických a chemických zbraní.

Po druhé světové válce se objevily ve výzbroji armád řady států nové generace zbraní hromadného ničení, zejména jaderné a termojaderné zbraně.

Zbraně hromadného ničení v případě jejich bojového použití neohrožují zdaleka

jen bojující armády, ale v míře podstatně větší i bezbranné civilní obyvatelstvo a v případě jejich hromadného použití mohou reálně ohrozit existenci a vyvolat zánik lidské civilizace. Před tak eticky závažným problémem v celé dosavadní historii mravní teorie nikdy nestála.

Jestliže pro války vedené s použitím konvenčních zbraní — ač i ony nabývají dnes na nebývalé destruktivitu — lze do jisté míry „vystačit“ s dosavadními pravidly regulujícími vedení ozbrojeného zápasu, potom pro vedení ozbrojeného zápasu s hromadným použitím zbraní hromadného ničení — nových generací termojaderných, chemických a biologických zbraní etická teorie nevystačí s dosavadními přístupy a mravními regulativy vztahujícími se k mravně oprávnitelnému způsobu bojové činnosti. S dosavadními mravními pravidly nevystačíme a mravní pravidla pro vedení světové jaderné války rozpracována nejsou a je vůbec otázka, zda je takový požadavek opodstatněný a uskutečnitelný vzhledem k velmi obtížnému prognózování možného průběhu světové termojaderné války, které se vymyká i té nejsmělejší představivosti a fantazii.

Jak poznamenal J. A. Andropov: „Člověk by musel být opravdu slepý k realitám naší doby, aby si neuvědomoval, že ať by jaderná smrt propukla jakkoli a kdekolí, nevyhnutelně se vymkne kontrole a způsobí všeobecnou katastrofu.“ (Andropov, J. A.: Projev na slavnostním shromáždění k 60. výročí vzniku SSSR. Rude právo ze dne 22. prosince 1982, s. 3.)

Prakticky všechny současné úvahy o etice vedení ozbrojeného zápasu jsou věnovány vedení války konvenčními bojovými prostředky a pomíjejí variantu války vedené na úrovni soudobých vědeckotechnických možností.

Co za této situace mohla a může marxisticko-leninská etika učinit a také učinit, je vynesení mravního soudu nad sociálně nespravedlivou, agresivní jadernou válkou, pokud by se ji imperialistickým hazardérům podařilo rozpoutat, označení takové války za zločin proti lidstvu a mravní ospravedlnění sociálně spravedlivé války vedené z důvodů odrazení imperialistické jaderné agrese a potrestání agresora odvetnými jadernými údery.

Ostatně nejen mravní teorie, ale i mezinárodní válečné právo zatím nemá kodifikovaná pravidla vedení jaderné války a řeší tuto problematiku Deklarací o zákazu použití nukleárních a termonukleárních zbraní z r. 1961.

Sovětský svaz za podpory zemí socialistického světového společenství a pokrokových demokratických mírových sil vede od samého objevu se a zavádění jaderných a termojaderných zbraní do armád nepřetržitý a energický zápas za zákaz vojenského použití jaderných zbraní, za zamezení jejich dalšího vývoje, zdokonalování a zkoušení, za snižování jejich počtů, postupné vyřazení z výzbroje armád a zničení.

Na rozdíl od minulosti, kdy objevy se kvalitativně nových bojových prostředků vedlo k vydávání pravidel jejich používání ve válce, jde nyní o to postavit jaderné a termojaderné zbraně mimo zákon a nikoli zpracovat nějaká „pravidla vedení jaderné války“. Je nutné souhlasit s názorem: „Čím je zbraň ničivější, tím méně ochrany mohou lidským životům poskytnout pravidla vedení války.“ (Frankenburg E.: Die Massenvernichtungswaffen. Berlin 1958, s. 145.)

Je tomu tak proto, že jaderné zbraně ve spojení s moderními prostředky dopravy jaderných náloží na cíl představují bojové prostředky ve všech směrech kvalitativně nesrovnatelné se všemi do té doby existujícími technickými prostředky ozbrojeného zápasu. Jejich případné použití ve válce by zvrátilo veškeré představy o dovolených způsobech vedení války.

V nedávné minulosti válečné operace postihovaly pouze oblast fronty, boje byly vedeny omezenými armádami, příspěvek civilního obyvatelstva k vedení války nebyl zvláště významný, ekonomický potenciál nebyl ještě zdaleka jedním z rozhodujících činitelů, ovlivňujících průběh a výsledek války atp.

V první polovině XX. století se však situace začíná kvalitativně měnit. Do výzbroje armád přicházejí bojové prostředky, které jsou schopny zasáhnout nejen ozbrojené síly nepřítelů ve frontovém pásmu, ale i v týlu fronty. Vyrůstá úloha ekonomického potenciálu, který spolu s vědeckotechnickým, vojenským a morálně politickým potenciálem se stává jedním z rozhodujících činitelů ovlivňujících průběh a konečný výsledek války. Vyrůstá význam obyvatelstva pro vedení války jako příslušníků pravidelné armády, partyzánských jednotek, výrobců materiálních statků, pracovníků služeb při plnění úkolů pro potřeby ozbrojených sil atp. V jistém smyslu se stále menší část obyvatelstva stává neangažovanou ve válce.

Na základě těchto nových jevů začínají militaristé zastávat názory, že v současnosti pozbylo na významu rozlišování mezi bojujícími příslušníky ozbrojených sil a civilním obyvatelstvem a začínají propagovat nutnost vedení tzv. „totální války“, jak tomu bylo v případě hitlerovského Německa v letech druhé světové války.

Z hlediska socialistického humanismu a socialistické morálky je naprosto neudržitelný požadavek zpracování a kodifikování pravidel vedení jaderné války. Ve vztahu k jaderným a termojaderným zbraním striktně požadujeme zákaz jejich vývoje, zdokonalování, zkoušení, zavádění do výzbroje armád, zákaz jejich použití ve válce, posléze požadujeme jejich likvidaci, zničení, vyloučení z arzenálu bojových prostředků. „Nelegálnost použití nukleárních zbraní odpovídá i etickým a politickým požadavkům socialistické společnosti. Použití nukleárních zbraní by způsobilo velké ztráty mezi civilním obyvatelstvem. Toto civilní obyvatelstvo jsou však v podstatě pracující, příslušníci vykořisťovaných tříd... A uvážíme-li, že globální válka, která by eventuálně vypukla, by jasně měla charakter střetnutí socialistické soustavy se soustavou kapitalistickou, pak by ztráty, které by nukleární zbraně způsobily mezi civilním obyvatelstvem, by byly ztráty mezi těmi, kterým by socialistické armády přinášely třídní osvobození.“ (Pokštel J.: Problém zbraní hromadného ničení v návrhu Mezinárodního komitétu Červeného kříže o ochraně civilního obyvatelstva. Časopis pro mezinárodní právo, č. 3/1958, s. 256.)

Socialistická morálka oprávněně upozorňuje, že i z hlediska současných platných norem mezinárodního válečného práva musí být jaderné a termojaderné zbraně i další zbraně hromadného ničení postaveny mimo zákony jako bojové prostředky zakázané, nedovolené.

Socialistický humanismus jako jeden z vůdcích a základních principů socialistické morálky v žádném případě nesdílí názor, že „ve válce je dovoleno použít vše, co není výslovně zakázáno“. Socialistická morálka plně sdílí, akceptuje, zastává názor, že ani v současnosti nemají a nelze přiznat státům, válčícím stranám neomezenou volnost ve volbě, výběru prostředků vedení války.

Vojenské použití jaderných a termojaderných zbraní nemůže být ospravedlněno žádnými důvody. Nemůže být ospravedlněno poukazem na to, že současné mezinárodní právní zákony, pravidla a zvyklosti **výslovně nezakazují použití jaderných zbraní**, že neexistuje v tomto směru žádná mezinárodní úmluva, dohoda. Vojenské použití jaderných a termojaderných zbraní nemůže být ospravedlněno vojenskou nutností, vojenskými důvody, požadavkem „efektivity vedení ozbrojeného zápasu“.

Militaristé často zdůrazňují, že vojenské účinky jaderných a termojaderných pum jsou natolik významné, že utrpení, které způsobují lidem, je zanedbatelné.

Jestliže nebude existovat striktní zákaz, bude nepravděpodobné, že se válčící strany zdrží použití účinných zbraní. Jestliže se nějaká zbraň ukáže dostatečně účinná, pak nejtěžší utrpení, které způsobují, nebudou militaristé považovat za neúměrné.

Socialistický humanismus a socialistická morálka striktně požadují zkoumat bojové prostředky nejen z hlediska efektivity bojové činnosti, ale v jednotě s tím i z hlediska lidskosti použitých bojových prostředků. V tomto smyslu se plně ztotožňujeme se zásadou, že vojensky účinný, ale barbarský prostředek musí ustoupit před lidskostí a musí být zakázán. Zásada efektivity je bržděna zásadou lidskosti, humanity.

Tuto zásadu v minulosti a zpravidla i v současnosti militaristé kategoricky odmítají zdůvodňováním vojenské efektivity vedení války před humánními metodami vedení války, se všemi z toho vyplývajícími krajně negativními sociálními důsledky.

Hodnotí-li socialistická morálka jadernou válku jako zločin spáchaný na lidstvu, vyvstává otázka, zda se uvedením mravní hodnocení a mravní odsouzení týká použití jaderných a termojaderných zbraní v každé válce agresivní i sebeobraně, nespravedlivé i spravedlivé.

V této souvislosti je nutné zcela jednoznačně a kategoricky říci, že **socialistická morálka považuje za zločin proti lidstvu první použití jaderných a termo-**

jaderných zbraní agresorem v nespravedlivé válce. V žádném případě nelze hodnotit jako zločin proti lidstvu **odvetné použití** jaderných a termojaderných zbraní obětí agrese ve spravedlivé válce.

Socialistická morálka neztrácí ze zřetele, bere v úvahu a ztotožňuje se s tím, že: „Mezinárodní právo umožňuje instituci represálií straně, vůči které bylo protiprávně postupováno, aby za určitých podmínek a určitým způsobem i ona sama jednala způsobem, který sám o sobě je protiprávní. Tak je nutno posuzovat i eventuální odvetné použití nukleárních zbraní státy socialistického tábora.“ (Pokštel J.: Problém zbraní hromadného ničení v návrhu Mezinárodního komitétu Červeného kříže o ochraně civilního obyvatelstva. Časopis pro mezinárodní právo, č. 3/1958, s. 257.) Současně „v této souvislosti je nutno také uvážit, že použití nukleárních zbraní by mělo v současné situaci nesporně rozhodný vliv na průběh války. Stát, který by byl těmito zbranemi napaden a sám jich nepoužil, by ohrozil svou existenci ve své samé podstatě. Právo na legitimní obranu by dalo takto napadenému státu **oprávnění použít jaderných prostředků**“ (Tamtéž.).

Socialistická morálka, jako historicky vyšší sociální typ morálky, morálky sociálně spravedlivější, pokrokovější a humánnější, než jsou všechny dosud známé morálky předsocialistické dějinné epochy, přinesla nejen vklad do způsobů a metod řešení sociálních antagonismů mezi státy s rozdílným společenským zřízením.

Lze to rekonstruovat z výše než půl stoleté historie sociálních zápasů prvního socialistického státu světa a dnes již i ze zápasů, které země světového socialistického společenství vedou za odvrácení hrozby a rozpoutání světové termojaderné války, za likvidaci materiálně technické základny jaderné války, za prosazení zásad mírového soužití a soutěžení států s rozdílným společenským zřízením.

V poslední době byla mírová politika Sovětského svazu znovu demonstrována ve vztahu k eventualitě světové termojaderné války, v jednostranném závazku Sovětského svazu, že **„nepoužije jaderné zbraně jako první“**, který vstoupil v platnost v okamžiku, kdy bylo z tribuny druhého zvláštního zasedání Valného shromáždění OSN o ozbrojení v červenci 1982 předneseno poselství L. I. Brežněva.

V tomto duchu přijalo z iniciativy Sovětského svazu Valné shromáždění OSN 16. prosince 1983 rezoluci odsuzující agresivní jadernou válku jako nejstrašnější zločin proti lidstvu. Současně odsoudilo

v této rezoluci přípravu agresivní jaderné války i propagování politických a vojenských doktrín ospravedlňujících použití jaderných zbraní jako první a přípustnost zahájení jaderné války. Proti této rezoluci hlasovaly USA i jejich spojenci z NATO.

S takovým mimořádně vojenskopoliticky, mravně, právně a humanisticky závažným závazkem objektivně posuzováno nemohl a nemůže přijít kterýkoli stát, ale pouze takový stát, který nejen slovy, ale i skutky je nositelem i realizátorem mj. norem a zásad historicky vyšší, spravedlivější a humánnější morálky.

Jde skutečně o bezprecedentní případ i příklad v dosavadní třídní epoše dějin lidstva, kdy se vojenská velmoc před celým světem zavazuje, že nepoužije jako první nejúčinnější prostředků svého obranného potenciálu za situace, kdy její politický a vojenský protivník plánuje nejrušnější varianty jaderné války –bleskovou i vleklou, omezenou i světovou.

Dnes je možné jen stěží docenit a domyslet historický význam závazku Sovětského svazu. Avšak už dnes je naprosto nepochybné, že představuje po prvním dekretu sovětské vlády, „Dekretu o míru“, další významný přínos politice vzájemných vztahů mezi státy s rozdílným společenským zřízením. Jde o akt, který vnáší mimořádně závažný mj. mravní imperativ, mravní normu regulující soužití národů, států, vojenskopolitických koalic.

Jednoznačnost a nedvojsmyslnost závazku nastavuje zrcadlo všem, kteří se jej snaží zpochybnit a odmítají se k němu obdobným způsobem připojit, neboť nebude-li první použití jaderných zbraní, nebude ani další, odvetné jejich použití.

Zpochybňování závazku Sovětského svazu nepoužití jaderné zbraně jako první, i odmítnutí se k němu připojit ze strany imperialistických států, vlastníků jaderných zbraní, obnažuje jak hluboce antihumánní a amorální je politika a morálka imperialistické buržoazie.

Závazek představuje historický mezník v boji za odvrácení jaderné války, je významným krokem v úsilí zemí socialistického společenství postavit jaderné zbraně mimo zákon, zastavit jejich vývoj a výrobu, postupně snižovat jejich zásoby až po jejich úplnou likvidaci.

Vysoké ocenění, které si tento závazek plně zaslouhuje, je nejen projevem oddanosti Sovětského svazu trvalému a spravedlivému světovému míru, ale i vysokého vědomí politické a mravní odpovědnosti socialistické velmoci za osudy lidstva.

Trvalý, spravedlivý světový mír, spolu se zachováním existence lidstva, považují země socialistického společenství za nejvyšší hodnoty v hodnotové stupnici socialistické morálky, které je třeba upevňovat a chránit.

Je známo, že Sovětský svaz již v minulosti vyjádřil ochotu nepoužít jaderné zbraně proti těm státům, které odmítají výrobu a použití takových zbraní a nemají je na svém území umístěny.

Nynější závazek Sovětského svazu jde daleko za rámec dřívějšího návrhu, neboť se nyní týká všech států světa, nejaderných i jaderných, bez jakékoli výjimky, jde jinými slovy o závazek univerzální, planetární povahy.

Vzhledem k současné vyhrocené mezinárodní situaci, stupňovanému zbrojení států NATO i vojenským výhrůžkám USA vůči zemím socialistického společenství jde o krok mimořádný a výjimečný.

Vyhlášení takového závazku může oprávněně vyvolávat řadu otázek a pochybností motivovaných obavami o osud národů světového socialistického společenství v případě, že tohoto závazku militaristické kruhy zneužijí k zasazení prvního jaderného úderu.

Mezi tyto otázky můžeme zahrnout: **je politicky, vojensky a mravně ospravedlnitelné vyhlášovat závazek nepoužití jaderné zbraně jako první v době, kdy**

— dochází k revizi vojenské politiky USA směrem k většímu spoléhání na sílu a její hrubší a mnohostrannější používání i v mírové době,

— USA uvažují o možnosti a za určitých okolností i účelnosti použití jaderné války,

— uskutečňují velmi intenzivní materiálně technickou a ideologickou přípravu jaderné války,

— kladou mimořádný význam vytváření potenciálu prvního jaderného úderu,

— přibližují své jaderné základny ke strategicky významným centřům zemí socialistického společenství,

— se snaží situovat vedení jaderné války co nejdále od území USA,

— USA staví své vlastní zájmy proti zájmům lidstva,

— se snaží budovat svou vlastní bezpečnost bez ohledu a na úkor bezpečnosti jiných,

— vedoucí činitelé USA chtějí nastolit takové psychologické klima, aby „potenciální protivník“ každou noc usínal se strachem, že USA použijí jaderné zbraně atp.

Opodstatněnost těchto otázek uznává i ministr obrany SSSR D. Ustinov, když napsal: „Je zcela přirozené, že si sovětská

lidé, naši přátelé a pokrokoví lidé na celém světě kladou otázku, zda byl pro takový krok zvolen správný okamžik a nevystavujeme-li jednostranným závazkem přílišnou nebezpečí náš lid, naši vlast a věc socialismu a pokroku na celém světě. Máme přece smutné historické zkušenosti, kdy se agresor neohlížel napravo ani nalevo a spouštěl svůj zákazonosný stroj naplno. Lze to všechno ignorovat? (Ustinov D.: Odvrátit hrozbu jaderné války. Rudé právo, 13. července 1982, s. 6.)

Učinit rozhodnutí, vyhlásit před celým světem jednostranný závazek nepoužít jaderné zbraně jako první, jistě nebylo pro představitele Sovětského svazu lehké.

Museli velmi střídlivě zhodnotit nejen dobrodružnost v myšlení Pentagonu, stav bojové připravenosti a možnosti strategických útočných sil USA, ale i systém zjišťování a účinnost strategických jaderných prostředků Sovětského svazu atp.

Byli a jsou si vědomi rizika, jemuž jsou země socialistického společenství v případě použití jaderných zbraní agresorem vystaveni, stupně ohrožení takové hodnoty politické a morální jakou představuje světové socialistické společenství. „Použije-li agresor jaderné zbraně jako první“, uvádí D. Ustinov „způsobí našim národům nepředstavitelné škody.“ Současně však k tomu dodává: „I agresor však musí vědět, že výhody prvního použití jaderné zbraně nepovedou k jeho vítězství... zneškodňující úder proti socialistickým zemím se Spojeným státům nepodaří. Agresor neujde drtivému odvetnému úderu... V případě agrese budou naše ozbrojené síly spolu s bratrskými socialistickými armádami bránit socialistické vymoženosti bez sebemenšího zaváhání, s veškerou rozhodností a s využitím celé obranné i ekonomické síly našich států.“ (Tamtéž.)

Závazek Sovětského svazu nepoužít jaderné zbraně jako první, byť byl učiněn jednostranně a zatím nenašel adekvátní odezvu u imperialistických států vlastních jaderných zbraní, **představitelé Sovětského svazu oprávněně považují za závazný pro všechny, za závazek u univerzální platnosti.**

Militarističtí dobrodruzi by si to mohli vyloučit chybě v tom smyslu, že jim uvolňuje ruce k zasazení prvního jaderného úderu, který by „odbrojil Sovětský svaz“ a zabezpečil jim strategické překvapení a beztržnost, uniknutí jaderné odvetě.

Zřeknutí se použití jaderných zbraní jako první ze strany Sovětského svazu v žádném případě neznámá, že ti, kdo si zatím podobný závazek nedali a nepřipojili se tak k iniciativnímu kroku Sovětského svazu, mají politické, vojenské

a morální oprávnění jaderné zbraně jako první použít.

„Naše stanovisko k této otázce,“ prohlásil J. A. Andropov, „je jasné: jadernou válku nelze připustit — ani malou, ani velkou, ani omezenou, ani totální. Provedným úkolem je nyní zastavit iniciátory nové války. Vyžadují to životní zájmy všech národů.“ (Andropov J. A.: Projev na slavnostním shromáždění k 60. výročí vzniku SSSR. Rudé právo, 22. prosince 1982, s. 3.)

Socialistická morálka a socialistický humanismus, mající na zřeteli zachování lidského rodu na naší planetě a všech materiálních i duchovních hodnot, které byly nesčetnými generacemi až dosud vytvořeny, kategoricky upírají komukoli právo použít jaderné zbraně jako první.

Jednostrannost závazku nepoužít jako první jaderné zbraně nelze chápat tak, že Sovětský svaz, spolu s dalšími mírumilovnými národy tím dává komukoli politické, vojenské a mravní oprávnění k použití jaderných zbraní. O tom by neměl být nikdo na pochybách, neboť mylný výklad tohoto závazku ze strany militaristických kruhů buržoazie, by mohl mít nepředstavitelné, katastrofální důsledky pro ně samotné a spolu s nimi i pro celé lidstvo.

Mravní převaha socialistického společenství systému demonstrováná přijetím jednostranného závazku je právě tak zákonitá jako je zákonitá mravní diskvalifikace imperialistického společenství systému, jehož představitelé se nejen zdráhají připojit se k tomuto závazku, ale dokonce se jej snaží průhlednou argumentací zlehčit, zpochybnit, znevážit.

Jakou hodnotu v této souvislosti může mít např. argument používaný buržoazními ideology, že se nelze omezovat jen na zřeknutí se použití jaderných zbraní jako první, když přece existují i nemalé arzenály konvenčních zbraní. Uvědomujeme si přitom, že již v polovině sedmdesátých let země socialistického společenství navrhovaly, aby se všechny země zřekly použití síly a hrozby silou v mezinárodních vztazích a v roce 1980 dokonce předložily návrh, aby se státy NATO a Varšavské smlouvy zavázaly, že nepoužijí jaderné ani konvenční zbraně proti sobě navzájem.

Závazek Sovětského svazu nepoužít jaderné zbraně jako první je jen **logickým vyústěním a jedním z dalších důkazů o ryze obranném charakteru vojenské doktríny Sovětského svazu**, jíž je podřízen charakter sovětských ozbrojených sil, zásady jejich výstavby, způsoby a formy jejich použití, v níž dominuje cíl — odrazení vnější imperialistické agrese proti Sovětskému svazu a jeho spojencům.

Podstatě a charakteru socialistické morálky hluboce odporuje následovat praxi USA, které velmocensky a povýšenecky ústy svých představitelů prohlašují, že „použijí jaderné zbraně kdykoli a tam, kde to budou diktovat zájmy USA“.

Mravní problematika závazku nepoužít jaderné zbraně jako první se nevztahuje zdaleka jen ke vzájemným vztahům mezi státy a vojenskopolitickými koalicemi.

Plně domyslet vojenské aspekty takového závažného vojenskopolitického rozhodnutí znamená vzít v úvahu mimořádná opatření, která musí být podniknuta ve veškeré vojenské činnosti zemí socialistického společenství. Přijetím takového závazku mimořádně vzrůstá i mravní odpovědnost každého příslušníka armády za zvyšování bojeschopnosti, kázeň a organizovanost, výchovu a výcvik, řízení a

velení vojskům, morálně politické vojenskoodborné, vojenskotechnické a jiné kvality příslušníků socialistických armád.

Nebezpečí rozpoutání světové termojaderné války není zdaleka zažehnáno. Z této skutečnosti jsou nuceny země světového socialistického společenství vycházet. Jak uvádí D. Ustinov: „Při upevňování obranyschopnosti věnujeme velkou pozornost zvyšování bojového potenciálu sovětských ozbrojených sil, usilujeme o to, aby byly vždy na úrovni současných požadavků... Díky péči KSSS a sovětské vlády představuje dnes potenciál sovětských ozbrojených sil pevný svazek vysoké technické vybavenosti, vojenského mistrovství a nezdolného ducha.“ [Ustinov D.: Bojovat za mír, upevňovat obranyschopnost. Rudé právo, 19. listopadu 1983, s. 6.]